

PORTRAIT GALLERY OF THE FAMOUS CRIMINALISTS

ПОРТРЕТНА ГАЛЕРЕЯ ВИДАТНИХ КРИМІНАЛІСТІВ

САЛТЕВСЬКИЙ МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ*

видатний криміналіст, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, полковник внутрішньої служби, один із засновників сучасної криміналістичної (судової) фотографії, акустики, ольфактроніки, фоноскопії, розробив комплект вимірювальних приборів, судово-метричний фотоапарат «ФСМ», методи ідентифікації по голосу, методика ідентифікації звукозаписуючих пристроїв, запропонував нову систему навчального курсу криміналістики, автор нових методик дослідження доказів, криміналістичного дослідження електронних документів, комп'ютерних засобів, автор понад 300 наукових праць, 3 винаходів та 9 раціоналізаторських пропозицій**.

Михайло Васильович Салтевський народився 8 листопада 1917 р. у с. Григор'ївка, Томська губернія, Російська імперія (нині – Новосибірська обл., Російська Федерація). Після закінчення школи поступив і закінчив медичний технікум у м. Томськ. У 1936 р. поступив на фізико-математичний факультет Томського державного

педагогічного інституту, який успішно закінчив в 1940 р. З цього часу Михайло Васильович Салтевський розпочав свою викладацьку діяльність і до війни працював у середній школі учителем фізики та математики.

У червні 1942 р. Михайло Васильович пішов добровольцем у Сибірський військовий округ

* Mykhaylo Saltevs'kiy – famous criminalist, doctor of law, professor, Honoured researcher for science and technology of Ukraine, Colonel of Internal Service, one of the founders modern forensic photography, acoustics, alphacronics, phonoscopy, inventor of set of measuring instruments, a forensic metrical camera “FSM”, methods of voice identification, a method for identifying sound recording devices, prepared new system of criminalistics’ teaching course, developed new methodics of evidences investigating, criminalistic research of electronic documents, computer measures programmes, mor than 300 scientific works author, 3 inventions and 9 improvement suggestions.

** This essay is devoted to the biography of famous criminalist of Mykhaylo Saltevs'kiy. This biography is demonstrating contribution of Prof. Mykhaylo Saltevs'kiy to developing of Criminalistics and modern forensic photography, acoustics, alphacronics and phonoscopy.

рядовим 104-го Запасного стрілецького полку 39-ї Запасної бригади. У липні 1942 р. старший сержант Салтевський Михайло Васильович був направлений на фронт командиром відділення артилерійської розвідки 91-го Окремого артилерійсько-кулеметного батальйону 16-го укріпного району під Ленінградом, де особисто брав участь в обороні цього легендарного міста. Михайло Васильович у складі Ленінградського, 2-го та 1-го Білоруських фронтів як командир відділення розвідки бере участь у проведенні ряду бойових операцій, у форсуванні рік Нарва, Вісла, Одер. Салтевський М. В. безпосередньо брав участь у звільненні Варшави, штурмував Берлін. Такий бойовий шлях старшого сержанта Салтевського М. В. — від Ленінграда до Берліна.

Михайло Васильович Салтевський нагороджений 14 державними нагородами, у тому числі орденами «Червона зірка», «Вітчизняна війна II ступеня», «За мужність», а також медалями «За відвагу», «За оборону Ленінграда», «За звільнення Варшави», «За взяття Берліну», «За перемогу над Німеччиною», ювілейними медалями у зв'язку з Перемогою у Великій Вітчизняній війні.

Після війни колишній розвідник, фронтовик Михайло Васильович Салтевський приїздить у Харків і обирає новий шлях

свого життя, присвячує себе відповідальній і важкій роботі судового експерта, пройшовши шлях від наукового співробітника до завідувача лабораторії Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса. У 1948 р. Салтевський М. В. поступив і в 1951 р. закінчив Харківський юридичний інститут. Близько десяти років він очолював у ХНДІСЕ відділ фото-фізичних досліджень, є автором багатьох винаходів. За час роботи в інституті М. В. Салтевський особисто проводив особливо складні судові експертизи, безпосередньо брав участь в оглядах місць подій, слідчих експериментах, судових засіданнях, успішно суміщував наукову, навчально-методичну та експертну роботу, надавав допомогу практичним працівникам.

Першим важливим кроком у науковій біографії молодого вченого Михайла Васильовича Салтевського стала дисертаційна робота «Криміналістическое исследование замков и пломб в судебной экспертизе» (Харків, 1956). Творчий потенціал, працьовитість та цілеспрямованість дозволили молодому науковцю під керівництвом видатного вітчизняного криміналіста В. П. Колмакова у 1956 р. захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а в 1957 р. йому було присвоєно

звання старшого наукового співробітника.

З 1962 по 1971 рр. науково-педагогічна діяльність Салтевського М. В. пов'язана з кафедрою криміналістики Харківського юридичного інституту, де він працював доцентом (1962), виконував обов'язки завідувачого кафедрою (1965), працював професором кафедри криміналістики. У 1970 р. успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Теоретические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические и правовые проблемы)».

У криміналістиці особливий науковий інтерес у 60-70-ті рр. набувають наукові дослідження загальних і окремих питань теорії криміналістичної ідентифікації. Саме цій проблематиці М. В. Салтевський спеціально присвячує свою докторську дисертацію. Актуальність такого напрямку наукових досліджень у той час була очевидною і обумовлювалась декількома чинниками. По-перше, теорія криміналістичної ідентифікації історично стала першою окремою криміналістичною теорією, яка виступала не як сума окремих теоретичних побудов, а як систематизоване знання, як упорядкована система понять. Така систематизація відкривала перспективи подальших

наукових досліджень. По-друге, у міру формування цієї теорії ставала дедалі очевиднішою її важлива методологічна роль у криміналістиці та її практична значущість. Сутність ідентифікації М. В. Салтевський розглядає у світлі теорії інформації, вказуючи, що вона полягає у встановленні тотожності шляхом збирання й оцінки інформації, кількість і якість якої є мірою надійності ідентифікації. Він доводить, що криміналістична ідентифікація — це специфічний метод, що дозволяє виконувати вузькі ідентифікаційні завдання, сутність яких зводиться до встановлення тотожності конкретного об'єкта, що має стійку зовнішню форму. Тому докторську дисертацію М. В. Салтевського і низку робіт, присвячених дослідженню теорії криміналістичної ідентифікації, слід віднести до наукових досліджень, які мають загальнотеоретичне та методологічне значення для криміналістики.

У 1971-1979 рр. — завідувач кафедри криміналістики Київської вищої школи МВС СРСР, а в 1979-1988 рр. Михайло Васильович продовжив працювати на цій же кафедрі професором. Салтевському М. В. було присвоєно звання полковника внутрішньої служби Міністерства внутрішніх справ СРСР.

У 1988-1996 рр. Михайло Васильович Салтевський працював

професором кафедри криміналістики Харківського юридичного інституту (нині – Національний юридичного університету імені Ярослава Мудрого). У 1996 році він очолював лабораторію «Використання досягнень науки і техніки у боротьбі із злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України. У 1998 – М. В. Салтевському було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». У 2003-2006 рр. – професор кафедри криміналістики Національного університету внутрішніх справ України (м. Харків), а в 2006-2009 рр. – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського економіко-правового університету.

Михайло Васильович Салтевський помер 23 серпня 2009 року.

З ім'ям професора М. В. Салтевського пов'язані найяскравіші сторінки становлення й розвитку криміналістики в Україні та далеко за її межами. Вагомим є внесок професора у розвиток загальної теорії криміналістики, теорії криміналістичної ідентифікації, окремих криміналістичних теорій, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та методики розслідування окремих видів злочинів. Цей неповний перелік основних питань показує спрямованість його наукових інтере-

сів на розроблення найважливіших розділів криміналістики та судової експертизи.

М. В. Салтевський значну увагу приділяв підготовці науково-педагогічних кадрів, вихованню молодих науковців. Під його керівництвом захищено 5 докторських і понад 40 кандидатських дисертацій. З повною підставою можна говорити про наукову школу професора М. В. Салтевського, учні якої продовжують справу свого вчителя, глибоко й всебічно досліджують та удосконалюють окремі напрямки сучасної криміналістики та судової експертизи. Фундамент, закладений професором Салтевським Михайлом Васильовичем у науковій спадщині, завжди буде прикладом для наслідування, взірцем служіння науці, благородним ідеалам, сутєвим внеском у розвиток сучасної судової експертизи та криміналістики.

Михайло Васильович Салтевський був членом редколегії, редактором збірників наукових праць, які видавались у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку, а також за межами України, керівником авторських колективів підручників «Криміналістика», відповідальним редактором міжвідомчого збірника «Криміналістика і судова експертиза», «Питання боротьби зі злочинністю», «Проблеми законності», «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» та ін.

Салтевський Михайло Васильович є одним із організаторів криміналістичної науки в Україні, видатним ученим минулого століття і наукової сучасності, діапазон та коло професійних, наукових інтересів якого були надзвичайно широкими. Творча спадщина професора М. В. Салтевського велика та значуща. Його наукові праці добре знають і високо цінують не тільки вчені-криміналісти, а й практичні працівники.

Вагомим є внесок професора М. В. Салтевського у розвиток окремих галузей криміналістичної техніки, зокрема, судової фотографії, одорології, судової акустики, слідознавства, у цих напрямках наукових досліджень Михайло Васильович, безперечно, був піонером серед вітчизняних криміналістів. Він розробив прийоми вимірювальної фотозйомки, стояв у джерел зародження криміналістичної одорології та фоноскопії, розвивав нові методики дослідження доказів, криміналістичного дослідження електронних документів, комп'ютерних засобів, нових інформаційних технологій у криміналістиці та ін. Серед наукових праць в означених наукових напрямках слід назвати такі: «Измерительная фотосъемка в следственной практике» (1975); «Криміналістическая одорология. Работа с запаховыми следами» (1976); «Следы человека и приемы ис-

пользования их для получения информации техническими средствами на предварительном следствии» (1980); «Криміналістическая идентификация диктора по характеристикам речевого сигнала» (1984); «Судебно-фонетическая экспертиза и ее современные возможности» (1990); «Звуковые следы — новое средство доказывания по уголовным делам» (1990); «Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений» (1991, у співавт.); «Запаховые следы в следственной практике» (1991); «Криміналістическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности» (1993, у співавт.); «Судова акустична експертиза: поняття, об'єкти, підготовка матеріалів» (1998); «Проблемы метрологического обеспечения криміналістического исследования магнитных сигналограмм» (1999); «Криміналістична фотография та видеозапись: (основи методики викладання)» (2007, у співавт.) та інші. Ці наукові напрями були конкретизовані та розвинуті у кандидатських та докторських дисертаціях його учнів.

Особливу увагу професор Салтевський М. В. приділяв дослідженням новітніх перспективних напрямків криміналістичної техніки, судової експертизи, теорії доказів у кримінально-процесуальному та

інформаційному праві, комп'ютерної інформації («Осмотр компьютерных средств на месте происшествия» (1999); «Основы методики расследования злочинів скоєних з використанням ЕОМ» (2000); «Информационные отношения и проблемы их правового регулирования» (2002), «Электронные документы в современной теории доказательств» (2003), актуальним проблемам дослідження інструментальної детекції вербальної інформації у судовій практиці («Проблемы инструментальной детекции вербальной информации» (2008) та ін.

Істотними є напрацювання М. В. Салтевського у криміналістичній тактиці, зокрема, дослідження тактичних засобів слідчої діяльності, розробка тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, етичних засад тактики слідчих (розшукових) дій. Цій проблематиці присвячені такі праці як «К вопросу о содержании общих положений криминалистической тактики и методики расследования» (1976); «Этические аспекты тактики следственных действий» (1978); «Предварительное следствие: проблемы совершенствования тактических приемов и процессуальных форм собирания доказательственной информации» (1981); «Проблемы классификации источников информации и следственных действий

в криминалистической тактике» (1984); «Учение о криминалистической версии и планировании» (1987); «Проблемы спілкування в криміналістичній тактиці» (1998); «Средства криминалистической тактики (методологический аспект)» (1998) та ін.

Важливими є наукові розробки професора М. В. Салтевського, присвячені проблемам формування та реалізації криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів, спрямованих на удосконалення та оптимізацію судово-слідчої діяльності. Серед наукових праць із зазначеної проблематики слід назвати такі: «Расследованиехулиганства» (1988); «Рэкет как способ совершения преступлений» (1993); «Типичные следственные ситуации при расследовании преступлений нарушений правил охраны окружающей природной среды» (1994); «Экологические преступления: квалификация и методика расследования» (1994, у співавт.); «Комп'ютерна злочинність кримінально-правові, криміналістичні та дидактичні проблеми» (1995); «Проблема представления вербальной информации техническими средствами при расследовании экономических преступлений» (1999); «Основы методики расследования злочинів скоєних з використанням ЕОМ» (2000); «Основы методики расследования легализации денежных

средств, нажитих незаконно» (2000); «Криміналістична профілактика в наукових дослідженнях сучасної злочинності» (2001); «Ситуаційний підхід у методиці розслідування і профілактики корупції» (2002) та інші.

Професор Салтевський М. В. видає низку підручників, у яких узагальнено більше ніж як піввіковий досвід практичної, так і наукової діяльності автора і дало змогу викласти нові погляди на сутність криміналістики як навчальної дисципліни («Криміналістика в современном изложении юристов» (1997); «Криміналістика», Ч. 1. (1999); «Криміналістика», Ч. 2. (2001); «Криміналістика (у сучасному викладі)» (2005) та ін. У цих ро-

Виступ проф. М. В. Салтевського на засіданні спеціалізованої вченої ради Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (1999 р.)

ботах та деяких інших спостерігається перехід від традиційного висвітлення сутності змісту криміналістики до інформаційно-діяльнісного, за яким події, явища й процеси розглядаються з позиції того, як усе виникло, розвивалося, відобразилося

Проф. М. В. Салтевський серед учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми криміналістики» (Харків, 25-26 вересня 2003 р.)

в матеріальному середовищі, які джерела інформації сформувалися, і як діяти необхідно професіоналові при запобіганні, виявленні, розкритті й розслідуванні сучасних злочинів у сформованому інформаційному полі. Інформаційно-діяльнісний підхід пронизує усі роботи і це правильний науковий шлях, тому що він є найбільш наближеним до реалій життя, тобто цією моделлю зроблений ще один значний крок до зближення теорії і практики, що саме по собі має важливе значення. Белкін Р. С. підручник Салтевського М. В. «Криміналістика в сучасному викладі юристів» (1997) називає «оригінальною роботою у криміналістиці».

Наукові розробки праці Михайла Васильовича й на сьогодні не втратили актуальності та своєї цінності, залишаючись затребуваними науковцями, практиками, судовими експертами, працівниками правоохоронних органів, суддями тощо. Теоретичні положення, викладені в його наукових працях як одного із фундаторів криміналістики, мають практичну значущість й сьогодні допомагають практичним працівникам успішно боротися із злочинністю і суттєво впливають на подальший розвиток сучасної криміналістики.

До основних праць відомого криміналіста можна віднести:

«Вопросы судебной фотографии» (1965), «Идентификация и установление групповой принадлежности» (1965), «Радянська криміналістика. Криміналістична техніка і слідча тактика» (1973, у співавт.), «Криміналістическая одорология» (1976); «Следы человека и приемы использования их для получения информации техническими средствами на предварительном следствии» (1980), «Специализированный курс криміналістики» (1987), «Судебно-фонетическая экспертиза и ее современные возможности» (1990), «Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений» (1991, у співавт.), «Запаховые следы в следственной практике» (1991); «Криміналістическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности» (1993, у співавт.), «Экологические преступления: квалификация и методика расследования» (1994, у співавт.), «Книга криміналіста» (1995), «Криміналістика в сучасному викладі юристів» (1997), «Судова акустична експертиза: поняття, об'єкти, підготовка матеріалів» (1998), «Криміналістика», Ч. 1. (1999), «Криміналістика», Ч. 2. (2001), «Электронные документы в современной теории доказательств» (2003), «Криміналіс-

тика (у сучасному викладі)» (2005), «Криміналістична фотографія та відеозапис: (основи методики викладання)» (2007 – у співавт.), «Проблемы инстру-

ментальной детекции вербальной информации» (2008).

*Інформацію підготував
доктор юридичних наук, професор
В. М. Шевчук*

Література:

1. Belkin R. History of domestic criminalistics [Belkin R. Istoriya otechestvennoi kriminalistiki]. Moscow, 1999.
2. Bernaz V. Mykhaylo Vasyliovych Saltevskiy – soldier, scientist, educator [Bernaz V. Mykhaylo Vasyliovych Saltevskiy – soldat, uchenyi, pedagog] Kryminalistyka: teoriya ta praktyka. Vybrani pratsi – Criminalistics: theory and practice. Selected works, 2007.
3. Bilenchuk P., Starushkevich Saltevskiy Mykhaylo Vasyliovych [Bilenchuk P., Starushkevich Saltevskiy Mykhaylo Vasyliovych]. Yurydychna entsyklopedia – Juridical encyclopedia, 2003.
4. Encyclopedia of Criminalistics in Personalities. Edited by V. Shepitko. Kharkiv, 2014.
5. Professors of National Law Academy of Ukrained named after Yaroslav the Wise. Edited by V. Tatsiy. [Profesory Natsionalnoyi akademii Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho. Za red. V. Tatsiy]. Kharkiv, 2014.